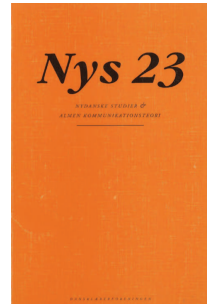

NyS

Titel:	Modalitet og dansk
Forfatter:	Eva Skaftø Jensen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier</i> & <i>Almen kommunikationsteori</i> 23, 1997, s. 9-24
Udgivet af:	Dansklærerforeningen
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

MODALITET OG DANSK

AF EVA SKAFTE JENSEN

Så snart man begynder at beskæftige sig med modalitet i det hele taget og modalitet i dansk i særdeleshed, støder man på stærkt forskellige opfattelser af, hvad begrebet modalitet dækker over, og for det andet hvilke sproglige virkemidler der kan regnes for at være modale. Nogle anser for eksempel partikler af typen *jo*, *nu* og *da* som værende modale, mens andre ikke gør, og nogle anser indikativ som værende et modalt virkemiddel, mens andre ikke gør.

Denne artikel har et dobbelt formål: dels overordnet at redegøre for de teoretiske overvejelser bag to meget forskellige synspunkter, dels mere praktisk at skitsere hvilke modale virkemidler et sprog som dansk gør brug af.

I TO MODALE SYNSPUNKTER

For at kunne definere begrebet modalitet, som det bruges i denne artikel, er det nødvendigt først at se på de modale synspunkter, man kan støde på i sprogvidenskabelige kredse. Der er i hvert fald to konkurrerende opfattelser af hvad begrebet dækker, der groft sagt kan karakteriseres som romansk og angelsaksisk inspirerede. For at trække modsætningen meget skarpt op, kan man sige at striden drejer sig om, hvorvidt deklarative indikative sætninger er modale eller ej:

- (1) Louise køber ind
- (2) I går så jeg en svane med unger nede ved Damhussøen
- (3) Længere end hertil strækker jeg mig ikke

I den romanske tradition er de tre eksempler modale, mens de i den angelsaksiske tværtimod er ikke-modale.

Hvordan kan uenigheden nu være så stor? Jo, selve udgangspunktet for

de to opfattelser er væsensforskelligt. I den romanske tradition er den grundlæggende antagelse, at modalitet er afsenders tilstedeværelse i ytringen og at enhver ytring dermed er modal. Nølke (1989) siger således:

The speaker always indicates an attitude towards what he is saying, and thereby he modifies (or modalizes) his *act of saying* (Nølke 1989:48).

I den angelsaksiske tradition derimod er en ytring først modal, når den skilddrer tilstande uden for den faktiske verden, når den skilddrer andre *mulige verdener*. Davidsen-Nielsen (1990) illustrerer dette synspunkt således:

In producing modalized utterances such as *Perhaps Colonel Gaddafi is dead*, *It's possible that Colonel Gaddafi is dead*, *Colonel Gaddafi is possibly dead*, *Colonel Gaddafi may be dead*, and *Colonel Gaddafi could be dead*, for example, the speaker expresses that a certain state of affairs is conceivably real. With an unmodalized (categorical) utterance like *Colonel Gaddafi is dead*, on the other hand, he refers to a state of affairs which he considers factual (Davidsen-Nielsen 1990:43).

Her skelnes altså skarpt mellem modale (non-faktuelle) ytringer og ikke-modale (kategoriale) ytringer.

For en god ordens skyld skal nævnes, at den romanske tradition i overensstemmelse med redegørelsen ovenfor ville anse alle Gaddafi-ytringerne for at være modale, og at de første fem eksempler blot udgør en særlig undergruppe af modale ytringer (jf. afsnittet om epistemisk modalitet nedenfor).

Det er nu på tide at bekende, at mit synspunkt korresponderer med det romansk inspirerede: Modalitet defineres som afsenders tilstedeværelse i ytringen, og enhver ytring er dermed modal.

Eftersom de sproglige fænomener, der ligger til grund for modale undersøgelser, ofte er de samme, uanset hvilket af de to synspunkter, man følger, kan man dog ofte trække på erkendelser fra begge fløje. Man skal blot holde sig den fundamentale forskel for øje.

1.2 FAKTUALITET OG AFSENDERHOLDNING

I begge de to modale synspunkter indgår afsender og afsenders holdning til det omtalte i ytringen. Men derudover er det vigtigt for det angelsaksiske

synspunkt, at afsender gennem sin ytring skildrer noget non-faktuelt, for at denne kan betegnes modal. (Jf. Davidsen-Nielsen-citatet ovenfor).

Men hvad vil det sige, at en ytring er non-faktuel? En ytring kan bruges til at vise noget i den faktiske verden:

(4) Laila spiser to gulerødder hver dag

I så fald kan man sige, at ytringen er faktuel. Men afsender kan modificere en sådan ytring på mange forskellige måder, og når denne modifikation medfører, at den proposition der indeholdes i ytringen bliver non-faktuel, kan denne nye ytring i den angelsaksiske opfattelse betegnes modal.

Non-faktualitet kan afstedkommes på mange måder. De følgende eksempler er alle non-faktuelle, nogle på grund af leksikalske midler som for eksempel ordet *måske*, andre på grund af syntaktiske konstruktioner som for eksempel ordstilling (11) og indlejringer i non-faktuelle ledsætninger (7) og (8), og endnu andre på grund af morfologiske forhold som for eksempel imperativen i (10). Forholdene er dog mere komplekse end som så, og i visse tilfælde fremgår non-faktualiteten ved hjælp af en kombination af forskellige virkemidler. Det er dog ikke hensigten her at give en udtømmende analyse af eksemplerne (5)-(12), men blot antyde hvilket umådeligt omfang non-faktualitet har.

- (5) Laila spiser måske to gulerødder hver dag
- (6) Fremover vil Laila spise to gulerødder hver dag
- (7) Hvis Laila spiser to gulerødder hver dag, skal hun nok klare sig
- (8) Laila spørger, om hun skal spise to gulerødder hver dag
- (9) Bare Laila vil spise to gulerødder hver dag
- (10) Spis to gulerødder hver dag, Laila!
- (11) Spiser Laila to gulerødder hver dag?
- (12) Laila skal spise to gulerødder hver dag

I modsætning til (4) udpeger alle disse non-faktuelle ytringer ikke noget i den faktiske verden. Når man udtrykker et ønske, siger noget om fremtiden, befaler nogen noget etc., skildrer man ikke noget, som eksisterer reelt, men noget som kunne være. I forhold til propositionen indeholdt i *Laila spiser to gulerødder hver dag* giver afsender den mest forpligtende afsenderholdning i (4), idet propositionen her fremsættes som værende sand i den faktiske verden. I alle de efterfølgende eksempler lægger afsender et subjek-

tivt lag imellem sig selv og ytringen. Et subjektivt lag, der som resultat gør ytringen non-faktuel.

Fælles for (4) og (5)-(12) er, at de alle viser afsenders holdning til det propositionelle indhold.

1.2.1 FORSKELLIGE TYPER

NON-FAKTUELLE MODALITETER

Non-faktuelle ytringer kan beskrives efter forskellige kriterier. De følgende afsnit redegør for nogle tankegange og nogle termer, man kan møde i modalitetsundersøgelser fra især den angelsaksiske tradition. Inspireret af ideer fra den formelle logik bliver non-faktuelle modale udtryk opdelt alt efter om de udtrykker *epistemisk* modalitet eller *deontisk* modalitet,¹ og alt efter om de udtrykker *mulighed* eller *nødvendighed*. Disse modalitetstyper udgør undergrupper til den overordnede, brede forståelse af modalitet.

1.2.1.1 EPISTEMISK OG DEONTISK MODALITET

Lad os først se på skillet mellem epistemisk og deontisk modalitet. Den epistemiske er vendt mod propositionen og dennes sandhedsværdi, mens den deontiske er vendt mod de handlinger, der er udtrykt i propositionen. Om disse to slags modalitet siger Palmer (1986) blandt andet: Epistemisk modalitet er "concerned with language as information, with the expression of the degree or nature of the speaker's commitment to the truth of what he says"; deontisk modalitet er "concerned with language as action, mostly with the expression by the speaker of his attitude towards possible actions by himself and others" (Palmer 1986:121).

Dette kan illustreres ved følgende flertydige ytringer:

(13) Hun må være i kantinen

(14) Det skal regne i morgen

En epistemisk læsning fokuserer på den talendes holdning til sandhedsværdien af propositionerne: *hun er i kantinen* samt *det regner i morgen* og kan parafraseres:

(13a) Det er muligt, hun er i kantinen

(13b) Hun er muligvis i kantinen

(14a) Det er muligt, det regner i morgen

(14b) Det regner muligvis i morgen

mens en deontisk læsning fokuserer på handlingerne: *at være i kantinen* samt *at regne (i morgen)* og kan parafraseres:

(13c) Hun har tilladelse til at være i kantinen

(14c) Det bliver nødt til at regne i morgen

1.2.1.2 MULIGHED OG NØDVENDIGHED

En anden opdeling af modale udtryk kan ske, alt efter om de udtrykker *mulighed* eller *nødvendighed*. Lad os se på endnu en *må*-sætning:

(15) Jeg må læse hele aftenen

Denne kan, ligesom *må*-sætningen ovenfor, læses enten epistemisk eller deontisk, men derudover kan den læses som et udtryk for mulighed eller nødvendighed. I betydningen

(15a) Jeg har tilladelse til at læse hele aftenen. Jeg er færdig med at vaske op, lægge tøj sammen etc. Hindringerne for læsning er nu ryddet af vejen. Det er altså muligt for mig at læse hele aftenen.

indeholder det modale udtryk en mulighed, en deontisk mulighed.

I betydningen

(15b) Det er nødvendigt for mig at læse hele aftenen, hvis jeg skal være velforberedt til i morgen

indeholder det modale udtryk en nødvendighed, en epistemisk nødvendighed udtrykt ved *må*.

Som figur 1 illustrerer går skellet mellem mulighed og nødvendighed på tværs af skellet mellem epistemisk og deontisk modalitet.

FIGUR 1

MODALITET	epistemisk	deotisk
mulighed		
nødvendighed		

Epistemisk mulighed:

- (16) Han må køre 100 km/t fra og til arbejde, ellers ville han ikke kunne tilbagelægge distancen på så kort tid
(Han kører muligvis 100 km/t på den korte strækning. Det kan være forklaringen)

Epistemisk nødvendighed:

- (17) Han må køre 100 km/t for at nå det
(Han må nødvendigvis køre 100 km/t for at nå det)

Deontisk mulighed:

- (18) Han må køre 100 km/t på motorvejen
(Loven muliggør, at han kan køre 100 km/t på motorvejen)

Deontisk nødvendighed:

- (19) Han skal² køre 100 km/t på motorvejen, ellers er han til gene for sine medtrafikanter
(Det er nødvendigt at følge påbudet om 100 km/t)

1.3 DEFINITION AF MODALITET

Som sagt korresponderer mit synspunkt med det romansk inspirerede, hvilket betyder at modalitet defineres bredest muligt som afsenders tilstedeværelse i ytringen og at enhver ytring følgelig er modal. Dette inkluderer alle de netop viste ytringer: de faktuelle og de non-faktuelle, de epistemiske og de deontiske, både når disse er udtryk for mulighed og for nødvendighed.

Det interessante herefter er at undersøge, hvordan afsender viser sig i det sproglige udtryk, altså hvordan modaliteten sprogligt forankres. Dette er som nævnt i indledningen målet for anden halvdel af artiklen, skønt vi allerede har strejft dette emne i de viste eksempler ovenfor.

2 MODALE VIRKEMIDLER

Det antages her, at alle naturlige sprog er i stand til at udtrykke modalitet, og at dette kan ske morfologisk, syntaktisk, prosodisk eller leksikalsk. I praksis kan modalitet realiseres ved hjælp af for eksempel modus, modalverber, konjunktioner, adverbialer, ordstilling eller en kombination af disse sproglige træk. Lad os i det følgende se på nogle af disse muligheder.

2.1 MODUS SOM MODALT VIRKEMIDDEL

Et godt sted at begynde er modus som modalt virkemiddel. Dansk besidder kun to modi: indikativ og imperativ. I indledningen skrev jeg, at nogle antager indikativen for at være modal, mens andre ikke gør. I overensstemmelse med denne artikels synspunkt er valg af modus et modalt virkemiddel og indikativiske ytringer er modale.

Når imperativen bruges, angiver den ytring, den indgår i, altid et non-faktuelt forhold, fordi der ikke kan stilles spørgsmål til om ytringen er sand eller ej.

- (20) Kom, når du vil
- (21) Skrid!
- (22) Luk vinduet!
- (23) Spis min gris, i morgen skal du slagtes

Indikativen derimod angiver i sig selv faktuelle forhold:

- (24) Posten kommer sent i dag
- (25) Jeg har købt en ny frakke

Hvis en ytring, der indeholder indikativiske verber, alligevel angiver non-faktuelle forhold, sker det på grund af andre midler som for eksempel leksikalske (jf. eksempel (26) nedenfor).

Optativ (ønskemåde) findes nu kun i faste udtryk som *Gud velsigne dig*, *Fanden tage dig*, *Hun leve* etc. og er i øvrigt selv resultatet af en indsnævring af anvendelsesområdet for en endnu ældre fællesnordisk konjunktiv. Man kan møde det synspunkt, at dansk endnu i sit morfologiske system besidder en optativ/konjunktiv (se for eksempel Diderichsen 1946:125 og Davidsen-Nielsen 1990:49). Men foruden faste udtryk af den just nævnte slags finder man ikke tegn på, at dansk gør brug af denne bøjningsmulig-

hed til at udtrykke betydninger forskellige fra imperativer og indikativer. I et eksempel som:

(26) Havde jeg dog bare nogle flere penge

er det ikke verbets bøjning, der udløser betydningen *ønske*. Det gør de leksikalske midler *dog* og *bare*. Hvis vi fjerner disse, er resultatet en spørgeformet konditionalsætning uden oversætning:

(26a) Havde jeg nogle flere penge (, så ville jeg...)

Denne er selvfølgelig non-faktuel, men at den er non-faktuel berettiger ikke at kalde den optativ (eller konjunktiv).

Der er formodentlig to grunde til, at det synspunkt, at dansk ligger inde med optativ/konjunktiv som modus, er så fremherskende. For det første kan man faktisk se sporene af en ældre konjunktiv i faste udtryk som *Gud nåde og trøste mig*. For det andet gør mange af de fremmedsprog, vi kommer i kontakt med (for eksempel germanske og romanske), brug af bøjningsformer til at udtrykke betydningsforskelle, som for eksempel om noget er faktisk eller non-faktuelt. Vi er fra en ung alder blevet vænnet til at tænke på modus (læs: konjunktiv) som en vigtig betydningskategori, og har svært ved at acceptere, at dansk ikke besidder muligheden gennem verbalbøjningen at udtrykke non-faktuelle forhold som ønske, hypotetiske forestillinger og lignende.

Men hele pointen i en redegørelse for modale virkemidler i et sprog som dansk er netop, at man enten vælger imperativ eller indikativ (som i overensstemmelse med det brede modale synspunkt er modal), og at imperativen har nogle faste anvendelsesområder (opfordringer og befalinger), mens indikativen varetager resten. Hvis behovet for at udtrykke non-faktuelle forhold, som ikke er opfordringer eller befalinger, melder sig, benytter man sig af andre modale virkemidler end modusvalg, og det er nogle af disse modale virkemidler, resten af artiklen handler om.

2.2 MODALVERBER SOM MODALT VIRKEMIDDEL

På dansk kan man som sagt benytte sig af forskellige greb til at vise modalitet. Et af disse greb er brugen af de to just nævnte modi (indikativ og imperativ), et andet er brugen af modalverber.

Modalverber i finit form danner sammen med et andet verbum i infinitiv form et komplekst prædikat (sammensat verbal), således at modalverbet "angiver en bestemt måde at forholde sig til dette andet verbum på" (Bundgård 1979:86).

(27) Han vil ryge

(28) Her må man ryge

I moderne dansk er der syv modalverber: ville, skulle, kunne, burde, turde, måtte og gide³ (jf. Diderichsen 1946:62).

(29) Han vil altid sidde på forsædet

(30) Alle passagerer skal bruge sikkerhedssele

(31) Bilen kan køre stærkt

(32) Man bør køre forsigtigt

(33) Hun tør køre igennem tunnelen under Storebælt

(34) Det lille barn må sidde på forsædet i en autostol

(35) Gider du køre forbi grønthandleren på vej hjem?

Nogle af dem (*må, skal, vil, kan*) kan bruges både epistemisk og deontisk, mens andre (*tør, bør, gider*) kun kan bruges deontisk. Epistemiske er:

(36) Hun må opdage beskeden på bordet, når hun kommer ind ad døren

(37) Nøglen skal hænge bag døren (=nøglen hænger vist bag døren)

(38) Hun vil nok forstå Ulysses, når hun bliver lidt ældre

(39) Hun kan være i Brugsen (=hun er muligvis i Brugsen)

og deontiske er:

(40) Du må godt spise den sidste kage

(41) Nøglen skal hænge bag døren, ellers bliver den væk

(42) Hun vil forstå Ulysses, det er derfor hun stædigt bliver ved med at læse den

(43) Han kan være i sine sko, efter at de er blevet udblokket

(44) Han tør godt spise rå østers

(45) Han bør vaske sig oftere

(46) Han gider godt passe sit barn

Det er i øvrigt værd at bemærke, at modalverberne i nært beslægtede sprog ikke nødvendigvis dækker de samme semantiske felter. Dette er formentlig noget de fleste har oplevet, når de har forsøgt at oversætte ord for ord i stedet for betydning for betydning. Netop ved indlæringen af fremmedsprog kan inddelingen i epistemisk og deontisk modalitet være nyttig. Således kan man sige, at

(47) Hun må være på sit kontor

dækker både den epistemiske og den deontiske læsning (som vist ovenfor). På tysk derimod har man ikke ét modalverbum til at dække begge betydninger, men i stedet to, som hver især varetager sin betydning

(47a) Er muss im Bureau sein

(47b) Er darf im Bureau sein

Ligeledes kan opdelingen i mulighed og nødvendighed gøre nytte ved indlæringen af fremmedsprog. For eksempel dækker det selv samme eksempel både mulighed og nødvendighed, mens man i engelsk har to ord til at varetage hver sin funktion:

(47c) She may be in her office

(47d) She must be in her office

2.3 ADVERBIALER SOM MODALE VIRKEMIDLER

Man vil måske have lagt mærke til, at en del af de hidtil nævnte eksempler indeholder adverbialer, som er med til at illustrere eller til at fastslå, om et eksempel skal læses epistemisk eller deontisk, og som et udtryk for nødvendighed eller mulighed. Dette afsnit beskriver nogle af de mange måder, hvorpå adverbialer kan være modale virkemidler.

Dette afsnit bliver om muligt mere skitseagtigt end de foregående, idet disse adverbialer er mange og deres anvendelsesmuligheder er lige så mange. Der findes indtil videre kun få, spredte afklaringsforsøg for dansks vedkommende (se f.eks. Andersen 1986, Andersen 1982, Jacobsen 1992, Nølle 1989, Davidsen-Nielsen 1996).

2.3.1 EPISTEMISKE ADVERBIALER

En meget almindelig gruppe modale adverbialer er de epistemiske. Afsender markerer i hvilken grad han/hun anser propositionen for at være sand:

- (48) Hun er vist en værre én
- (49) De når nok ikke toget
- (50) Kassedamen kan sikkert fortælle mig prisen
- (51) Der er måske lukket på søndag
- (52) Han kan formentlig ikke sin lille tabel

I disse fem eksempler angiver afsender blot, at propositionen muligvis er sand. Men afsender kan også vise, at propositionens sandhed ikke blot er mulig, den er også sandsynlig. Dette kan blandt andet ske ved at lade sandheden af udsagnet være afhængig af evidens:

- (53) Han er åbenbart operaelsker (jeg så ham købe en billet til Aida)
- (54) Han er tilsyneladende gået (hans frakke hænger ikke i entreen, og hans taske er også væk)
- (55) Hun kan efter alt at dømme ikke lide gul, dansk skæreost (jeg har aldrig set hende spise det, og for lidt siden da køleskabsdøren stod åben og havartiosten fyldte rummet med sin lugt, rejste hun sig og forlod lokalet. Jeg har til gengæld set hende spise både blå- og hvidskimmelost, parmesan, cheddar og feta.)

I disse tre tilfælde kan adverbialet (*åbenbart, tilsyneladende, efter alt at dømme*) parafraseres som følger:

På baggrund af evidens ser det ud til, at propositionen (sætningsindholdet) er sand, men konklusionen kan være falsk. Det kan for eksempel være, at personen i operæksemplet har købt en billet til en anden person i stedet for til sig selv. I så fald er propositionen falsk.

På denne måde kan afsender vise sin holdning til propositionens sandhedsværdi, og på en gang sandsynliggøre denne sandhed og dog ikke love for meget.

Et lignende adverbial lader propositionens sandhedsværdi være afhængig af en tredje persons udsagn (hearsay):

(56) Kaj er efter sigende kleptoman

Bemærk at *åbenbart* og *tilsyneladende* også kan betegne hearsay. I så fald er rygtet evidens.

2.3.2 FAKTIVE ADVERBIALER

En anden gruppe almindelige modale adverbialer er de faktive.⁴ Disse er, ligesom de epistemiske, bundne til afsenders opfattelse af propositionens forbindelse med den faktiske verden, dog på en ganske anderledes måde end de epistemiske. I et udsagn angiver et epistemisk adverbial, at afsender anser propositionen for at være muligvis-sand. Et faktivt adverbial derimod angiver, at afsender anser det propositionelle indhold for sand, og giver derudover dette indhold en ledsagende kommentar med på vejen – viser den talendes holdning til dette propositionelle indhold.

(57) Jeg er desværre altid sur om morgenen

(58) Bageren er irriterende nok lukket om søndagen

(59) Laura er heldigvis i byen indtil på fredag

Både de epistemiske og de faktive adverbialer er orienteret mod afsenders opfattelse af sammenhængen mellem proposition og virkelighed. Vi kan kalde dem afsenderorienterede.

2.3.3 DIALOGKONSTITUERENDE ADVERBIALER

En anden stor gruppe modale adverbialer fokuserer på samtalsituationen og dens betingelser. Om propositionen er sand eller falsk er her en (tilfældig) ledsagekonklusion. Disse kan vi kalde afsender-/modtagerorienterede, idet de aktivt inddrager modtager i talehandlingen. Lad os se på nogle eksempler:

(60) Jeg kan skam godt lide flødeskumskager

(61) Han er altså på sit kontor

(62) Han er nu kommet

(63) Han er ellers en dygtig sanger

Ud af disse sætninger kan man læse afsenders holdning til propositionen.

Men man kan derudover læse afsenders opfattelse af modtagers opfattelse af situationen. I alle tre eksempler fungerer adverbialet som en reaktion på, hvad afsender anser for at være samtalepartnerens (udtrykte eller ikke udtrykte) opfattelse af virkeligheden, og de kan parafraseres nogenlunde således:

Propositionen (p) er sand, i modsætning til hvad du (modtager) tror.

Afsender korrigerer altså modtagers opfattelse af situationen.

På samme måde trækker en række andre adverbialer modtager ind i samtalsituationen som en eksplicit partner. Således kan afsender korrigere modtagers udsagn om situationen:

(64) Han er da kommet

(65) Du skal jo alligevel tidligt op i morgen

(dvs. (p) er sand, i modsætning til hvad modtager siger)

eller korrigere den (fejl)opfattelse han/hun kan have forårsaget:

(66) Hun er i virkeligheden ikke så dum

(67) Han er når alt kommer til alt en dygtig sanger

(dvs. (p) er sand, i modsætning til hvad afsender måske har givet indtryk af)

eller korrigere den (fejl)opfattelse subjektet kan have forårsaget:

(68) Han er faktisk på sit kontor

(69) Jeg er egentlig færdig, jeg vil bare gerne have lidt mere tid

(70) Han er egentlig færdig, han vil bare gerne have lidt mere tid

(dvs. (p) er sand, i modsætning til hvad sætningens subjekt måske har givet indtryk af)

På denne måde kan man på særdeles nuanceret vis ved valg af det rette adverbial angive både noget om sin egen opfattelse af verden, men man kan samtidig angive sin opfattelse af andres (modtagers) opfattelse af verden.

Foruden spørgsmålet om hvorvidt indikativ er modal eller ej, er netop denne slags adverbialer genstand for uenighed, hvad angår modalitet. Dette

viser sig blandt andet ved, at disse størrelser ikke har en fast betegnelse. Der er tværtimod et større udvalg af termer på markedet, men de dækker ofte kun visse af de her viste adverbialer. En ofte brugt betegnelse er modalpartikler. Denne dækker over et-ords adverbialer som *jo, da, skam, ellers, vel* etc. En konkurrerende term er diskurspartikler. Denne fokuserer på, at disse ord har med samtalsituationen/betingelserne at gøre, altså det her omtalte afsender/modtagerorienterede forhold. En svaghed ved begge disse termer er, at de er forbeholdt partikler og dermed udelukker komplekse adverbialer som *i virkeligheden* og *når alt kommer til alt*. John E. Andersen (1986) taler om distancemarkører og engagementsmarkører og bruger termen refleksive adverbialer som fællesbetegnelse for disse (og for de epistemiske adverbialer, faktive adverbialer og konnektorer), eftersom de "markerer en handling i sproget der peger tilbage på sproget selv, og det talende jeg i dets funktion som deltager i kommunikationsfællesskabet" (Andersen 1986:80).

Endnu en mulighed er, som Nølle (1989) og Tøgeby (1994) gør, at kalde disse adverbialer illokutionære og dermed fokusere på ytringen som talehandling.

Desværre er alle disse termer enten for snævre eller for brede til at vise det træk, jeg mener er fællesnævner for denne gruppe: nemlig at de er interagerende, eller sagt med Torben Andersens ord (1982): dialogkonstituerende, og dermed kræver en samtalepartner og en dialogisk situation, uanset om denne situation er fiktiv eller reel.

3 AFSLUTNING

Jeg har i denne artikel forsøgt dels at redegøre for to konkurrerende modale synspunkter, og hvordan man kan gøre brug af dem i praksis, dels at vise nogle af de mange muligheder et sprog som dansk benytter sig af til at udtrykke forskellige former for modalitet. Om begge emner kan siges uendeligt meget mere, men her vil jeg lade mig nøje med de kortfattede redegørelser, og til gengæld håbe, at disse smagsprøver kan give folk mod til selv at arbejde videre med modalitet både teoretisk og praktisk.

NOTER

1. Fra fremstilling til fremstilling kan 'antallet' modaliteter variere. Foruden epistemisk og deontisk modalitet kan man møde dynamisk modalitet, aletisk modalitet etc. Her holder vi os dog til de to førstnævnte, som er de relevante i denne sammenhæng.
2. Det er vist ikke muligt at konstruere en dansk *må*-sætning, der udtrykker deontisk nødvendighed. Den funktion varetages af *skal*. Se i øvrigt afsnittet om modalverber.
3. De 'egentlige' modalverber tilhører et lukket bøjningsparadigme, hvortil *gide* ikke hører. *Gide* regnes dog nu med til modalverberne, fordi det syntaktisk og semantisk fungerer som disse.
4. For en redegørelse for begrebet faktivitet se Kiparsky 1971, Jensen 1995:85f.

LITTERATUR

- Andersen, John E. (1986): Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn. *Beiträge zur nordischen Philologie 15, Festschrift Oskar Bandle*. Basel & Frankfurt a.M.
- Andersen, Torben (1982): Modalpartikler og deres funktion i dansk. *Danske Studier 1982*. København.
- Bundgård, A. (1979) & P.E.Søgaard: *Tysk grammatik. Nysproglig gren*. København.
- Davidson-Nielsen, Niels (1990): Tense and Mood in English. A Comparison with Danish. *Topics in English Linguistics 1*. Berlin & New York.
- Davidson-Nielsen, Niels (1996): Discourse particles in Danish. Engberg-Pedersen et al. (red.): *Content, expression and structure. Studies in danish functional grammar*. Amsterdam/Philadelphia.
- Diderichsen, Paul (1946): *Elementær dansk grammatik*. 3. udgave, 9. oplag. Gyldendal 1987.
- Jacobsen, Henrik Galberg. 1992. Vist og nok. Om et par formodningsord i dansk. *Mål & Måle*. 2/15. årgang 1992.
- Jensen, Eva Skafte (1995): Neksusadverbialets placering i ledsætninger. *NyS 20*. København.
- Jensen, Eva Skafte (udk.): Godt og gerne – modalitet og polaritet. 6. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus.
- Kiparsky, Paul & Carol (1971): Fact. Steinberg (red.) *Semantics*. Cambridge 1974.
- Nølke, Henning (1989): Modality and Polyphony – A Study of some French Adverbials. *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague, vol. XXIII*. København.
- Palmer, F.R. (1986): *Mood and Modality*. Cambridge University Press.

Togeby, Ole (1994): Speech acts and information structure in Functional Grammar.
Elisabeth Engberg-Pedersen (red.): *Function and expression in functional grammar*.
Berlin & New York.